

Woonwensen Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam

EEN VERKENNEND ONDERZOEK

COLOFON

November 2021

Opdrachtgever   **!Woon in samenwerking met HTIB en EMCEMO**
Onderzoekers   **Ibrahim Yerden en Deniz Kaya – Instituut Maatschappelijke Veerkracht**
Foto's   **Dadal el Ouariachi (voorpagina) en Instituut Maatschappelijke Veerkracht**

Begeleidingscommissie:

Jacqueline van Loon   **Directeur !WOON**
Jeanette ter Braak   **Beleidsadviseur Wonen/Ouderenhuisvesting Gemeente Amsterdam**
Maarten Lauwers   **AFWC: Amsterdamse Federatie van Woningbouwcorporaties**
Wendela Gronthoud   **Bestuurslid WoonSaem**
Ineke Jonker   **Adviseur Integrale Zorg & Welzijn, SIGRA Amsterdam**
Farzana Shams   **Projectleider wooncoaches**
Abdou Menebhi   **EMCEMO: Het Euro-Mediterraan Centrum Migratie & Ontwikkeling**
Mustafa Ayranci   **HTIB: De Vereniging van Arbeiders uit Turkije in Nederland**
Niko de Groot   **Directeur Instituut Maatschappelijke Veerkracht**

Inhoudsopgave

VOORWOORD	5
1. Aanleiding onderzoek	6
1.1. Vraagstelling onderzoek	6
1.2. Methode van materiaalverzameling	8
2. Woonwensen Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam	11
2.1. Vergrijzing onder Marokkaanse en Turkse ouderen	11
2.2. Huidige woonsituatie.....	12
2.3. Gewenste woning en woonomgeving van Marokkaanse en Turkse ouderen	14
2.4. Geclusterde woonvormen	19
2.5. Pendelen tussen Nederland en land van herkomst	23
2.6. Informatievoorziening	26
3. Conclusies en aanbevelingen	30
3.1. Samenvatting	30
3.2. Conclusies en aanbevelingen	34
Literatuur	37

VOORWOORD

Het aantal ouderen met een migratie achtergrond neemt de komende jaren flink toe in Amsterdam. Dit geldt in het bijzonder voor de oudere Marokkaanse en Turkse Amsterdammers. Velen van hen kwamen als kinderen van gastarbeiders in het kader van gezinshereniging naar Nederland of later als huwelijkspartner. Net als alle andere ouderen moeten ook zij zich voorbereiden op zo lang mogelijk zelfstandig thuis wonen. Maar hoe doen zij dat? Hoe geschikt vinden zij hun woonsituatie? Voelen zij zich hier thuis of blijven ze liever pendelen? Wat vinden zij belangrijk qua woning, sociaal netwerk en woonomgeving? Bieden nieuwe woonvormen zoals geclusterd wonen een aantrekkelijk perspectief? En waar halen zij hun informatie vandaan, als ze over hun woonsituatie nadenken?

Over deze en andere vragen wilden wij vooral de doelgroep zelf aan het woord laten. Wij hebben daarom de stedelijke Marokkaanse en Turkse zelforganisaties gevraagd om met hun achterban in gesprek te gaan. Zij hebben zich daarin laten bijstaan door Bureau Maatschappelijke Veerkracht, dat het onderzoek uitvoerde onder leiding van dr. Ibrahim Yerden. De bevindingen zijn bijeengebracht in dit rapport. Wij hopen met dit rapport de situatie en wensen van deze groep ouderen onder de aandacht te brengen bij de professionals die bezig zijn met toekomstige huisvestings- en woonzorg concepten. En liever nog hopen wij de doelgroep en de instanties meer en op andere wijze met elkaar in contact te brengen, zodat zij zelf actief mee kunnen praten over hoe zij willen wonen en een prettige oude dag kunnen beleven. Met dit onderzoek en de aanbevelingen willen we hier alvast een bijdrage aan leveren.

Graag willen wij vanuit !WOON onze dank betuigen aan alle respondenten die zo openhartig hun wensen en zorgen gedeeld hebben. Ook danken wij de onderzoekers van Maatschappelijke Veerkracht en de vrijwilligers van EMCEMO en HTIB voor hun inzet om (in corona tijd notabene) de deelnemers te werven en de focusgroepen te organiseren. En ten slotte dank aan de leden van de begeleidingscommissie voor hun kritische vragen en waardevolle adviezen.

Jacqueline van Loon, directeur !WOON

Een samenvatting van het rapport is te vinden op www.wooninfo.nl/migrantenouderen

Deelnemer focusgroep: 'Je kunt steeds minder iemand in de organisatie bellen, die vragen beantwoordt. Je wordt eindeloos doorverbonden. En aan het eind van zo'n besessie weet je nog niets.'

---

1. Aanleiding onderzoek

De gemeente Amsterdam wil in de komende vijf jaar (2020-2025) 2000 geclusterde woningen realiseren voor ouderen vanaf 55 jaar¹. De helft van deze woningen bestaat uit sociale huurwoningen, de andere helft bestaat uit middenhuur-, vrije sector huur- en koopwoningen. Deze geclusterd wonen projecten worden gerealiseerd op tien locaties. De woningen zijn bedoeld voor 55-plussers die al een woning in Amsterdam hebben. Het betreft zelfstandige woningen in een cluster bij elkaar met een gemeenschappelijke ruimte (dat kan ook een buurtkamer, tuin of dakterras zijn), bij voorkeur in de buurt van winkels, huisarts, OV en andere voorzieningen. Dit concept biedt tevens mogelijkheden voor het dichtbij organiseren van formele en informele zorg en onderlinge hulp.

Omdat in de intentie verklaring ook aandacht besteed wordt aan de groeiende groep migranten ouderen in Amsterdam wil stichting !WOON - de Amsterdamse organisatie voor informatie en advies over huren, kopen, energie, organisatie en participatie bij woonprojecten - samen met de belangenorganisaties voor migranten HTIB (Turkse belangenorganisatie) en EMCAMO (Marokkaanse belangenorganisatie) onderzoeken wat het concept van geclusterd wonen zou kunnen betekenen voor ouderen met een migratie achtergrond en dan met name de Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam. Deze groep is hier veelal als gastarbeider gekomen, later gevolgd door vrouw en kinderen. Zij hebben dus het grootste deel van hun leven in Amsterdam doorgebracht en zien zich nu, net als veel Nederlandse ouderen voor de vraag gesteld hoe zij hun oude dag denken door te brengen. Hoe ervaren zij hun huidige woonsituatie in dat perspectief? Is de woning geschikt om zelfstandig te blijven wonen, hoe ervaren zij de buurt en wat verwachten zij van hun sociale netwerk? Of blijft het geboorteland toch trekken en pendelt men liever heen en weer? En in hoeverre is men bekend met alternatieve woonvormen, regelingen of waar informatie te halen is?

Het onderzoek beperkt zich dus niet tot woonvormen genoemd in de intentieverklaring maar stelt zich ten doel in bredere zin een beeld te geven van de situatie en woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam.

1.1. Vraagstelling onderzoek

De vraagstelling van het onderzoek is het inventariseren van de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam. Hoe zien zij hun woonsituatie op hun oude dag, nu ook zij worden geacht 'langer zelfstandig thuis' te wonen. En speciaal wat het concept van geclusterd wonen zou kunnen betekenen voor de huisvestingsbehoefte van Marokkaanse en Turkse ouderen.

De centrale vraagstelling van het onderzoek luidt als volgt:

- Wat zijn de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam nu en in de toekomst?
- Wat kan het geclusterd wonen betekenen voor deze ouderen?
- Op welke wijze zouden de migranten groeperingen intensiever betrokken kunnen worden bij het uitwerken van de plannen?

Vanuit de centrale vraagstelling komen in het onderzoek de volgende onderwerpen aan bod:

- De huidige woonsituatie van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam
- Gewenste woning en woonomgeving van Marokkaanse en Turkse ouderen
- Verschillen tussen de wensen van mannen en vrouwen qua woonwensen
- Geclusterde woonvormen
- Pendelen tussen Nederland en land van herkomst
- Informatievoorziening.

---

¹ Intentieverklaring Zelfstandig geclusterd wonen voor ouderen in Amsterdam.

1.2. Methode van materiaalverzameling

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is een kwalitatief onderzoek verricht met een beschrijvend karakter. Het is geen representatief onderzoek maar het geeft een beeld van de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen. Het gaat hier om ouderen van 55 jaar en ouder met problemen op het gebied van huisvesting en gezondheid. Hiervoor zijn de volgende methoden gebruikt: literatuurstudie, enquêtes en focusgroepen.

Literatuurstudie

Het onderzoek is gestart met een literatuurstudie. Op basis van deze verkenning is een vragenlijst opgesteld. Het verslag van de enquête vormde de basis van de gespreksleidraad voor de focusgroepen. In deze focusgroepen heeft een uitwerkings- en een verdiepingsslag plaatsgevonden. Het veld onderzoek is uitgevoerd in Amsterdam West, Nieuw-West en Noord.

In het onderzoek is aandacht besteed aan de staat van de huidige woning, de gezinssamenstelling, de gewenste huisvestingsvormen en de gewenste woonomgeving. Een zwaartepunt lag bij de betekenis en de inrichting van de geclusterde complexen voor ouderen. Dat zijn zelfstandige woningen in een cluster bij elkaar voor 55+ met een ontmoetingsruimte (dat kan ook een buurtkamer of een ruimte in een Huis van de Wijk, tuin of dakterras zijn). In 2020 heeft de gemeente afspraken gemaakt met woningcorporaties, zorgaanbieders, investeerders en ontwikkelaars en belangenbehartigers om vanaf 2021, gedurende vier jaar, te starten met de bouw van 2000 geclusterde woningen voor ouderen. Dat zijn 500 woningen per jaar: 250 sociale huurwoningen, 125 middel dure huurwoningen en 125 vrije sector huur- en koopwoningen. Zowel in de enquête als in de focusgroepen is aandacht besteed aan de informatievoorziening aan en de participatie van de Marokkaanse en Turkse ouderen. Bij de Marokkaanse en Turkse ouderen is onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen, alleenstaand of samenwonend met partner of kinderen.

Begeleidingscommissie

Voor het onderzoek is een begeleidingscommissie samengesteld, die de voortgang en kwaliteit van het onderzoek bewaakte. Deze begeleidingscommissie bestaat uit een vertegenwoordiger vanuit de betrokken organisaties (zie colofon). Ieder heeft input voor het onderzoek geleverd vanuit de eigen discipline. De begeleidingscommissie is 3 keer bijeen geweest: bij de start en de bespreking van de opzet, tussentijds na afronding van de focusgroepen/telefonische enquêtes en ten slotte voor de beoordeling van de eindrapportage. Op basis van de literatuurstudie, rapportage van de enquêtes en focusgroepen is dit rapport samengesteld.

Enquêtes

Met onze aanpak zijn wij erin geslaagd om ouderen met hun problemen, ideeën en opvattingen zelf aan het woord te laten. Bij de beschreven werkwijze wordt duidelijk aan welke voorwaarden moet worden voldaan om dit mogelijk te maken. De wijze van communiceren speelt hierbij een cruciale rol; het gaat niet alleen om de Marokkaanse en Turkse taal als zodanig, maar ook om het kunnen inleven en (figuurlijk) verstaan van de taal van deze ouderen.

Voor het onderzoek onder de Marokkaanse en Turkse ouderen is een groep enquêteurs samengesteld. Deze enquêteurs werden vooraf getraind door de onderzoekers. Aandachtspunten bij de training van de enquêteurs waren de wijze van gespreksvoering met ouderen, de inhoud van de gesprekken in relatie tot de enquêtes en de wijze van contact leggen met de ouderen. Na evaluatie van de eerste gesprekken met ouderen zijn via rollenspelen de ervaringen uitgewisseld. Verder is er een WhatsApp-groep in het leven geroepen, waarin de enquêteurs hun problemen tijdens het veldwerk konden delen en de werkwijze konden aanpassen op basis van suggesties van anderen.

Bij de uitvoering van het onderzoek is niet alleen rekening gehouden met de taalproblemen van de Marokkaanse en Turkse ouderen, maar ook met hun leefwereld. Veel van hen waren niet in staat om goed in het Nederlands te communiceren. De enquête is daarom in het Marokkaans en in het Turks vertaald. Maar ook is veel aandacht besteed aan het wegnemen van hun wantrouwen, zodat zij zich openden voor het gesprek. Tenslotte kan worden opgemerkt dat bijna alle Marokkaanse respondenten met een Berberse achtergrond niet konden lezen en schrijven in de eigen taal. Bij de Turkse respondenten konden de meeste mannen lezen en schrijven in het Turks. Bij Turkse vrouwen was ook een deel analfabeet in het Turks.

EMCEMO en HTIB hebben bij de werving van de enquêteurs en de respondenten een belangrijke rol gespeeld. Het onderstaande schema geeft een overzicht van de 49 respondenten in de enquête, waarvan 24 Marokkaanse en 25 Turkse respondenten (er is één Turkse man meer ondervraagd in Oud-West).

Tabel 1: Schema van Marokkaanse en Turkse oudere respondenten per wijk in Amsterdam

Marokkaanse en Turkse ouderen	Amsterdam Nieuw-West	Amsterdam West	Amsterdam Noord	Totaal (N)
Vrouw	8	8	8	24
Man	8	9	8	25
Totaal	16	17	16	49

De werving van de ouderen heeft plaatsgevonden bij ontmoetingsplaatsen voor Marokkaanse en Turkse ouderen, via sleutelfiguren binnen de gemeenschappen. Deze ontmoetingsplaatsen betreffen verenigingen, moskeeën en parken (vooral voor vrouwen). Ook is gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode. Na het initieel contact waarin de bedoelingen van het onderzoek zijn uitgelegd zijn de interviews afgenomen door de desbetreffende interviewers. Bij de overgrote meerderheid waren dit face-to-face gesprekken. Enkele enquêtes zijn telefonisch afgenomen.

Focusgroepen

Door de corona maatregelen liepen de focusgroepen vertraging op, omdat er, zeker in het begin, veel angst bestond om samen in een ruimte met anderen te zijn.

De deelnemers aan de 6 focusgroepen en de locaties voor de gesprekken zijn geregeld door EMCEDO en HTIB. De gespreksleiding en de rapportage bij de Turkse focusgroepen werden gedaan door de onderzoekers. Bij de Marokkaanse focusgroep bijeenkomsten heeft de gespreksleiding in verband met de taal plaatsgevonden door een Marokkaanse gespreksleidster bij de Stichting MOS (Marokkaanse Ouderen Salon) in aanwezigheid van de onderzoekers. Zowel bij de Marokkaanse en bij de Turkse ouderen zijn drie focusgroep bijeenkomsten gehouden: een groep bestaande uit vrouwen, een groep bestaande uit mannen en een gemengde groep. Om een goede sfeer in de groep te creëren werden de bijeenkomsten steeds voorafgegaan door een maaltijd.

De focusgroep bijeenkomsten bestonden uit 6 deelnemers, die interactief met elkaar over de verschillende onderwerpen praten. De betrokkenheid van de deelnemers was groot, vooral van de oudere vrouwen in de focusgroepen. Zij wilden veel informatie en hadden ook duidelijke opvattingen over wat zij wilden bij de indeling van de woning. De oudere mannen waren iets meer afstandelijk. Het kan zijn dat het onderwerp voor hen minder urgent was.

---

2. Woonwensen Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het woonwensen van de Marokkaanse en Turkse ouderen in beeld gebracht. De invloed van de demografische ontwikkelingen, als mede de vraag in hoeverre geclusterde woningen een rol kunnen spelen bij de huisvesting van Marokkaanse en Turkse ouderen wordt hier behandeld. We brengen de huidige woonsituatie van deelnemende Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam in beeld, als mede de mate van tevredenheid hierover; de gewenste woning en woonomgeving voor Marokkaanse en Turkse ouderen, en de mate van variatie hierin. We gaan ook in op de vraag in hoeverre de geclusterde woonvormen een bijdrage kunnen leveren aan de woonwensen van de Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam.

Tenslotte brengen we twee extra aandachtspunten in beeld die een belangrijke rol spelen bij de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen: pendelen en informatievoorziening. Bij pendelen – het beurtelings verblijven in Nederland het land van herkomst - wordt een uiteenzetting gegeven van de achtergronden en de problemen die hiermee gepaard gaan. Bij de Informatievoorziening aan Marokkaanse en Turkse ouderen over huisvesting en relevante regelgeving wordt ingegaan op de vraag welke verbeteringen hier mogelijk zijn en welke instanties hieraan een bijdrage zouden kunnen leveren.

2.1. Vergrijzing onder Marokkaanse en Turkse ouderen

Het aantal ouderen met een migratieachtergrond groeit de komende jaren in Nederland en zeker in Amsterdam. En net als autochtone ouderen zullen ook zij langer zelfstandig thuis moeten blijven wonen. Daarom is het belangrijk om aan de woonsituatie en woonwensen van deze categorieën aandacht te besteden.

In de laatste dertig jaar is de groep ouderen van 55 plus met een migratieachtergrond in Nederland gegroeid van 9% naar 15% van de totale groep ouderen en zal verder toenemen tot 26% in 2050. Deze categorie concentreert zich in grote steden zoals Amsterdam en Rotterdam (CBS – integratie 2020).

Het huidige aantal 65-plussers in Amsterdam van 108.000 zal met 40% groeien naar 151.000 in het jaar 2030. Het aantal niet-westerse ouderen groeit nog sneller in dezelfde periode (87%): van 23.000 naar 43.000. In de stadsdelen uit dit onderzoek groeien de absolute aantallen van 4.000 naar 7.000 in Oud-West, van 5.000 naar 9.000 in Nieuw-West en van 2.000 naar 5.000 in Noord. Er is dus bijna sprake van een verdubbeling en in Noord zelfs meer dan dat (OIS/WiA 2020).

Deze gegevens tonen aan dat de vergrijzing binnen de Marokkaanse en Turkse gemeenschap in Amsterdam een actueel thema wordt. Dit heeft consequenties voor de vraag naar ouderenwoningen voor Marokkaanse en Turkse ouderen. En met name de behoefte aan nieuwe vormen van zelfstandig wonen voor deze doelgroep, zoals de geclusterde woningen. Bij het vormgeven van deze geclusterde woonvormen komen vragen aan de

---

orde over het belang van een gemeenschappelijke ruimte en de mate waarin eenzelfde sociale en culturele identiteit van de bewoners een rol speelt. Meer in het algemeen is de vraag in hoeverre deze geclusterde woningen een positieve bijdrage kunnen leveren aan het langer zelfstandig én prettig wonen van ouderen? En hoe de oudere Marokkaanse en Turkse bewoners hierbij (tijdig) betrokken kunnen worden.

Aantal ouderen met een migratieachtergrond groeit de komende jaren in Nederland en zeker in Amsterdam

2.2. Huidige woonsituatie

Bij de woonsituatie zal worden ingegaan op de beoordeling van de huidige woning en de woonomgeving door de respondenten en de wens om te verhuizen.

Veel Marokkaanse en Turkse ouderen wonen in (sociale) huurwoningen in voor- en net naoorlogse stadsvernieuwingswijken. Het zijn woningen met verouderd sanitair, slechte isolatie en weinig buitenruimte (Schellingerhout 2003). Uit de enquête komt naar voren dat Marokkaanse oudere respondenten minder tevreden (14%) zijn over hun woonsituatie dan de Turkse oudere respondenten (63%). Bijna alle Marokkaanse respondenten willen daarom verhuizen. Bij de Turkse respondenten is dit iets meer dan de helft (54%). Veel factoren spelen hierbij een rol: de leeftijd, de gezinsfase, de binding met de buurt en de kwaliteit van de woning. In ieder geval is er een gevarieerd beeld in de beoordeling van de huidige woonsituatie, zowel bij de Marokkaanse en Turkse ouderen respondenten. De aanwezigheid van trappen (56%) en het gebrekkige onderhoud (48%) spelen een belangrijke rol bij de verhuiscens. Verder is het opvallend dat de tevredenheid over de woning in Noord het hoogst (57%) is, gevolgd door Oud-West (35%) en Nieuw-West (27%).

Veel niet-westerse ouderen beschikken over een (sociale) huurwoning van lage kwaliteit

Dit algemene beeld van de huisvestingsituatie krijgt in de focusgroepen een verdiepingsslag. De respondenten van de focusgroepen wonen veelal in oude huurhuizen en zijn hier niet tevreden over. Met name vanwege het achterstallige onderhoud, de afwezigheid van een lift of (geluids-)isolatie en de geringe grootte en situering van de keuken of wc. Daarnaast hebben respondenten met een groot gezin klachten over de grootte van het huis. Een enkeling had het geluk een nieuwe ouderwoning te kunnen krijgen waar alles perfect was. Voor de overige deelnemers was het huis niet geschikt om oud in te worden, met name vanwege de trappen.

In de gesprekken in de focusgroepen komt naar voren dat veel Marokkaanse en Turkse ouderen met hun gedachten bezig zijn met verhuizen, omdat zij nu medische klachten hebben of dat zij tussen nu en tien jaar problemen zullen krijgen met trappen lopen. Zij weten echter vaak niet hoe zij dit

---

moeten aanpakken. De gebrekkige informatie, de algehele woningproblematiek, maar ook het diep genestelde wantrouwen naar de overheidsinstanties en woningbouwcorporaties worden genoemd; resulterend in verborgen onrust over hun toekomst.

De samenstelling van het huishouden speelt een belangrijke rol bij de beoordeling van de woonsituatie en de woonwensen. De enquêtes tonen aan dat met de stijging van de leeftijd, de kans kleiner wordt dat de ouderen met kinderen wonen en vervolgens dat ouderen met een partner wonen. Opvallend is dat de Turkse ouderen vaker met kinderen samenwonen (52%) in vergelijking met Marokkaanse ouderen (25%). Marokkaanse ouderen wonen daarentegen iets vaker samen met een partner (42%) dan alleen (33%). Er zijn ook relatief veel alleenstaande Marokkaanse oudere vrouwen (58%) in tegenstelling tot Turkse oudere vrouwen (25%).

Zowel Marokkaanse als Turkse ouderen zijn kritisch of hun huidige woning nog wel geschikt is om hierin oud te worden. Wel zijn er duidelijke verschillen, in de zin dat Marokkaanse ouderen over het algemeen kritischer zijn met betrekking tot geschiktheid dan Turkse ouderen. Waar Marokkaanse ouderen over het algemeen ontevreden zijn over hun woonsituatie, zijn er voor Turkse ouderen verschillen per woonbuurt. Deze ouderen zijn met name in Nieuw-West tevreden (43%), terwijl dit voor hen in Oud-West het minst is (22%).

De problemen met de trappen zijn vooral groot in Oud-West (71%), terwijl de klachten over de buurt voornamelijk pieken in Nieuw-West onder Turkse ouderen (50%). Marokkaanse ouderen ervaren in dezelfde buurt daarentegen geen problemen met de buurt (0%). Wat wellicht een taboe laat zien om over buurtproblematiek te praten.

De verwachting is dat de verhuiscens groot zal zijn, maar de enquêtes tonen aan dat hierbij een aanzienlijk verschil bestaat tussen Marokkaanse en Turkse ouderen uit het onderzoek. Waar 96% van Marokkaanse ouderen wil verhuizen, is dat bij Turkse ouderen 54%. Eenzelfde verschil is er bij de tevredenheid. Waar bij Marokkaanse ouderen slechts 14% tevreden is, is dat voor Turkse ouderen 63%. Onder Turken bestaat de meeste tevredenheid in Noord (57%), gevolgd door Oud-West (35%) en Nieuw-West (27%).

2.3. Gewenste woning en woonomgeving van Marokkaanse en Turkse ouderen

Hier zal worden in gegaan op de gewenste huisvestingsvormen en woonindeling, als mede de wensen ten aanzien van de woonomgeving.

Gewenste woning

Uit de literatuur blijkt dat de meeste Marokkaanse en Turkse ouderen idealiter een ruime woning willen in een rustige buurt waar veel andere ouderen wonen. Een tuin of volkstuin wordt door velen gewenst vanwege hun agrarische achtergrond. Men wil graag zelfstandig wonen, totdat de zorgvraag hoog wordt en men dicht bij de kinderen wil wonen. Het zijn vooral Marokkanen die denken dat hun kinderen niet voor hen zullen gaan zorgen vanwege de Nederlandse normen en waarden. De algemene woonwensen zijn: een grotere woning, beter onderhoud (bijvoorbeeld aan ramen), een keuken gescheiden van de woonkamer, een badkamer die gescheiden is van het toilet en de grootte en de afstand van het toilet tot de keuken en de woonkamer. Daarnaast zijn er ook wensen qua toegankelijkheid, zoals de aanwezigheid van een (schone) lift (Kroon & Cooten, van 2006).

Dit algemene beeld uit de literatuur geldt in 2021 nog steeds. Aan de hand van de enquêtegegevens en de focusgroep verslagen zal dit beeld verder worden uitgewerkt en genuanceerd.

Gewenste huishouden

Het huishouden heeft zoals eerder vermeld een grote invloed op de woonwensen. Uit de enquêtes blijkt dat het wonen zonder kinderen wordt geprefereerd (66%). Zoals de literatuur schetst is hierbij een verschil tussen Marokkaanse ouderen (74%) en Turkse ouderen (56%).

”Onze deuren zijn wel voor de kinderen open, maar de deuren van de kinderen zijn niet voor ons open”

Opvallend is dat vooral de Marokkaanse oudere vrouwen zonder kinderen willen wonen (92%). Wat wellicht de teleurstelling laat zien, is dat de oudere vrouwen meer sociale verplichtingen kennen binnen de familie maar merken dat hun kinderen niet dezelfde verplichting voelen, wat leidt tot tegenzin om met hen samen te willen wonen. Zo vertelt een vrouwelijke focusgroep respondenten: “Onze deuren zijn wel voor de kinderen open, maar de deuren van de kinderen zijn niet voor ons open”. Zij zou bovenal geen last willen zijn voor haar schoondochter.

Kamers en indeling

Uit de enquête en focusgroepen blijkt dat zowel de Marokkaanse als de Turkse ouderen voorkeur geven aan een drie kamer woning (zie tabel 2). Deze bestaat dan uit: een woonkamer, een slaapkamer en een logeerkamer voor bezoek en familieleden. Het bieden van onderdak aan bezoekers zou binnen de Marokkaanse en Turkse cultuur heel belangrijk zijn, naast dat het hierdoor mogelijk wordt voor familieleden hen voor een langere periode te verzorgen als dit nodig is (mantelzorg te verlenen).

Tabel 2: Gewenste aantal kamers

Twee kamers	Drie kamers	Vier kamers	Vijf kamers
4%	70%	21%	4%

Uit de enquêtegegevens blijkt dat de meeste ouderen de voorkeur hebben voor een 3-kamerwoning, bestaande uit: een woonkamer, een slaapkamer voor de ouderen, een slaapkamer voor de kinderen of bezoek.

Bij de woonwensen speelt de indeling van de woning een belangrijke rol. Tijdens de focusgroepen hadden vooral de vrouwelijke respondenten kritiek op de indeling van de woning. Zo is er tijdens de focusgroepen veel kritiek op de wc die nu in de meeste woningen te dicht op de keuken of (nog erger) bij de woonkamer is. De ouderen schamen zich om naar de wc te gaan als er bezoek is. De meeste vrouwen vonden ook de keuken nu vaak te klein omdat deze ruimte in de Marokkaanse en Turkse cultuur een belangrijke sociale ontmoetingsfunctie heeft.

Huurprijs

Uit de enquête blijkt dat de belangrijkste factor bij de woningkeuze de huurprijs is (zie tabel 3). Door over het algemeen een laag besteedbaar inkomen en/of een beperkte AOW-uitkering wordt een sociale huurprijs van rond de 400 tot maximaal 600 euro haalbaar geacht. De focusgroepen wijzen ook uit dat er bij velen de angst bestaat om te verhuizen omdat ze verwachten dan geconfronteerd te worden met aanzienlijk hogere huren die niet op te brengen zijn. In ieder geval maakt dit duidelijk dat goede voorlichting over huren en huurtoeslagen van belang zijn.

Tabel 3: Belangrijk bij de woningkeuze

Huurprijs	Grootte	Huidige buurt	Kinderen	Bekenden
71%	46%	44%	52%	54%

Woonomgeving

Het belang van de woonomgeving is onderzocht aan de hand van drie factoren: sociale contacten, voorzieningen en veiligheid. De meeste respondenten uit de focusgroepen zijn niet tevreden over hun woning, maar wel over hun woonomgeving.

Sociale netwerk

De opgebouwde directe sociale netwerken bestaan uit familie, vrienden, kennissen en burens. De aanwezigheid van deze sociale netwerken speelt bij de woonwensen een belangrijke rol. Uit de enquêtegegevens blijkt dat voor Marokkaanse ouderen de nabijheid van andere Marokkanen het belangrijkste wordt geacht, terwijl bij de Turkse ouderen met name de nabijheid van de kinderen belangrijk is. Wat betreft factoren die een rol spelen bij de woningkeuze is interessant dat, vergeleken met Turkse ouderen, Marokkaanse ouderen niet per se in hun huidige buurt willen wonen (zie tabel 4).

Tabel 4: Wensen qua soort wijk per geboorteland

Geboorteland	Bewoners met dezelfde etnische achtergrond	Kinderen	Huidige wijk
Marokko	96%	83%	13%
Turkije	21%	50%	42%
Totaal (Gewogen percentage per kolom)	58%	66%	27%

Het zijn vooral de Turkse respondenten die liever in een met Nederlanders 'gemengde' buurt willen wonen. Een mogelijke reden hiervoor is gegeven tijdens de focusgroep gesprekken. Een aantal Turkse respondenten heeft negatieve ervaringen met Marokkaanse burens, waardoor zij liever in een 'Nederlandse buurt' willen wonen. Daarnaast zijn het met name Turkse vrouwen die vanwege de aanwezige sociale controle de 'migrantenbuurt' als belastend ervaren. Marokkanen hadden daarentegen minder de behoefte om met Nederlanders in de buurt te wonen. "Wij maken contact met iedereen die met ons contact wil maken," vertelt een Marokkaanse respondent. Dit blijkt ook uit de enquêtegegevens over de gewenste sociale contacten. Hier bestaat een groot verschil tussen Marokkaanse en Turkse ouderen. De wens om sociale contacten te onderhouden met Nederlanders

is bij Turkse ouderen aanzienlijk groter dan bij Marokkaanse ouderen. Uit de enquêtegegevens komt naar voren dat leeftijd, met name bij Turken, het contact met Nederlanders bepaalt. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de taalachterstand.

De wens om met kinderen contacten te onderhouden is ongeveer gelijk (zie tabel 5).

Tabel 5: Wensen qua sociale contacten per geboorteland

Geboorteland	Marokkanen of Turken	Nederlanders	Kinderen
Marokko	100%	8%	79%
Turkije	87%	57%	78%
Totaal (Gewogen percentage per kolom)	94%	32%	79%

Voorzieningen

Naast het opgebouwde directe sociale netwerk in de woonomgeving spelen de voorzieningen zoals winkels (supermarkten en drogisten), banken, openbaar vervoer, de huisarts een belangrijke rol. De belangrijkste voorziening zijn de winkels, gevolgd door openbaar vervoer, Marokkaanse of Turkse winkel en huisarts (zie tabel 6).

Tabel 6: Wensen qua voorzieningen in wijk

Geboorteland	Winkels	OV	Veiligheid	Huisarts	Mar/Tur Winkel	Moskee
Marokko	100%	75%	0%	79%	100%	54%
Turkije	79%	75%	63%	63%	46%	25%
Totaal (Gewogen percentage per kolom)	90%	75%	31%	71%	73%	40%

Voor Marokkaanse ouderen is de Marokkaanse (of Turkse) winkel in de buurt van enorm belang, terwijl dit voor Turkse oudere respondenten minder is. “Ik fiets wel naar de Turkse winkel,” vertelt een vrouwelijke respondent tijdens de focusgesprekken. Er wordt in het algemeen minder belang gehecht aan de aanwezigheid van de moskee in de buurt, met name onder Turkse ouderen.

Voor Marokkaanse en Turkse ouderen is veiligheid een netwerk van bekenden die kunnen helpen.

Veiligheid

Uit de focusgroepen blijkt dat vooral het directe sociale netwerk van vrienden, familieleden en kennissen de buurt een gevoel van veiligheid geeft. Dat lijkt anders dan hoe witte Nederlanders veiligheid ervaren. Waar Nederlanders veiligheid zien meer in termen van criminaliteit en de aanwezigheid van formele instituties zoals de politie, vertellen Marokkaanse en Turkse ouderen in de focusgroepen dat ze veiligheid vooral zien in termen van een netwerk van 'bekenden' die jou kunnen helpen. Dit blijkt ook uit de enquêtegegevens, aangezien met name onder Marokkaanse ouderen er in de buurt weinig belang wordt gehecht aan (de Nederlandse interpretatie van) veiligheid (zie tabel 6). Het is echter ook mogelijk dat dit een taboe laat zien om over deze 'formele veiligheid' te praten.

2.4. Geclusterde woonvormen

Bij geclusterd wonen moet je denken aan een woonvorm van een aantal (tussen de 5 en 10) woningen/appartementen, waarin mensen zelfstandig wonen en waarbij er een gezamenlijke ruimte is waar deze mensen elkaar kunnen ontmoeten, gezamenlijk kunnen koken, activiteiten organiseren etc. Zij kunnen indien nodig ondersteuning krijgen en elkaar helpen.

De gemeente Amsterdam wil in de komende vijf jaar (2020-2025) 2000 geclusterde woningen realiseren voor ouderen vanaf 55 jaar. De helft van deze woningen bestaat uit sociale huurwoningen, de andere helft bestaat uit middenhuur, vrije sector of koopwoningen. De geclusterde woningen worden gerealiseerd op ca. tien locaties.

De woningen zijn bedoeld voor 55-plussers die al een woning in Amsterdam hebben. Daarbij wordt ook gekeken of appartementen of woongroepen met een gemeenschappelijke ruimte ook een eigen identiteit kunnen krijgen, bijvoorbeeld voor mensen met eenzelfde culturele achtergrond. Voor een prettige oude dag is het toch echt wel fijn als je met mensen bij elkaar woont die een beetje hetzelfde in het leven staan.

In het onderzoek van Witter (2007) over multicultureel bouwen, wordt gepleit voor waakzaamheid bij het hanteren van strikte scheidslijnen op basis van etniciteit. Daarom is het van groot belang dat aanstaande bewoners tijdig bij de projecten worden betrokken zodat zij hun wensen over de samenstelling nog kunnen beïnvloeden. In sommige gevallen blijken deze ouderen liever niet alleen met hun etnische groep te willen wonen, terwijl er ook woongroepen gevormd zijn waarin dit wel de specifieke de wens was.

De uitleg van geclusterd wonen vond zowel door de interviewers als in de focusgroepen plaats aan de hand van 3 voorbeelden met mogelijke opties:

A. *In een woning*

1. Woongebouw met minimaal vijf (onvrije) wooneenheden;
2. Geen eigen voordeur, vertrekken die uitkomen op een gemeenschappelijke gang of hal;
3. Met eigen keuken, douche en toilet;
4. De vertrekken zijn afsluitbaar;
5. Aanwezigheid gezamenlijke ontmoetingsruimte.

B. *In een wooncomplex*

1. Woongebouw met minimaal vijf zelfstandige wooneenheden;
2. Eigen voordeur;
3. Met eigen keuken, douche en toilet;
4. Aanwezigheid gezamenlijke ontmoetingsruimte.

C. *In de wijk*

1. Ruimtelijke clustering van minimaal vijf zelfstandige (grondgebonden) woningen;
2. Aanwezigheid gezamenlijke ontmoetingsruimte.

In dit onderzoek is met name gekeken wat de betekenis van geclusterd wonen is voor Marokkaanse en Turkse ouderen.

Zowel uit de enquêtegegevens als uit de focusgesprekken komt naar voren dat niemand bekend is met geclusterde woonvormen. Wel laten de enquêtes zien dat respondenten over het algemeen hier meer informatie over willen ontvangen (94%) en na uitleg bij de enquêtes en in de focusgroepen waren de respondenten redelijk positief hierover (zie tabel 7).

Tabel 7: Bekendheid, meer weten en positief met en over geclusterde woningen bij alle respondenten

Bekendheid	Meer weten	Positief
0%	94%	69%

Uit de tabel 8 en 9 blijkt dat er dat er verschillen zijn tussen Marokkaanse en Turkse ouderen en tussen oudere mannen en vrouwen. Die verschillen zijn er niet of nauwelijks in de bekendheid en de informatiebehoefte, maar doen zich vooral voor in de waardering van het geclusterd wonen. Voor een deel hebben deze verschillen waarschijnlijk te maken met de uitleg die door interviewers aan de respondenten gegeven is. Ook de leeftijdsfase/gezinsfase en de sociaal-culturele achtergronden spelen hier bij een rol. Bij de analyse van de focusgroepen wordt hier nader op ingegaan.

Tabel 8: Verschil in bekendheid, meer weten en positiviteit bij Marokkaanse en Turkse ouderen

Geboorteland	Bekend met geclusterde woningen	Wil meer informatie	staat positief
Marokko	0%	100%	50%
Turkije	0%	92%	81%
Totaal	0%	94%	69%

Tabel 9: Positiviteit over clusterwoningen per geboorteland en geslacht

Geboorteland	vrouw	man	totaal
Marokko	50%	50%	50%
Turkije	63%	92%	81%
Totaal	57%	76%	69%

Uit de enquêtes en de focusgroep gespreken blijkt dat de Turkse mannen positiever zijn (92%) over geclusterd wonen dan Turkse vrouwen (63%). Dit zou kunnen zijn omdat Turkse vrouwen een sterke familieband voelen en geclusterd wonen uitgelegd is als woningen waar je niet met je kinderen kunt wonen. De positiviteit van Turkse mannen is vooral ingegeven door de grote en de kwaliteit van de woningen in de geclusterd wonen projecten.

Uit de literatuur blijkt dat er bij Turkse ouderen een grote binding is met de omgeving, zoals met bekenden en winkels. Bij een gemeenschappelijke ruimte is het belangrijk dat deze toegankelijk is voor de omgeving. Zij willen niet geïsoleerd leven van Nederlanders. Wensen kunnen echter veranderen met de leeftijd, dus moeten de huizen divers en flexibel zijn. (Woonveste Drunen & OVVA Eindhoven 2012).

Turkse ouderen zijn in de enquêtes een stuk positiever over geclusterd wonen (81%) dan Marokkaanse ouderen (33%). Bij de Marokkaanse ouderen wordt minder nadruk gelegd op groepsbinding en meer op de kwaliteit van de huisvesting en de bijkomende voorzieningen.

In het algemeen valt op dat de vrouwen meer nadenken over de betekenis van geclusterd wonen. Voor mannen spelen vooral de grootte van de kamers en de nabijheid van voorzieningen een rol. Bij oudere vrouwen spelen de leeftijden gezinsfase een belangrijke rol bij de gewenste samenstelling van het geclusterd wonen

Een Turkse vrouw: Ik ben 58 jaar en alleenstaand. Ik wil liever in een gemengde groep met Nederlandse ouderen in een geclusterde woning wonen dan alleen met Turkse ouderen. Als ik alleen met Turkse ouderen moet samenwonen ben ik bang voor roddelen en sociale controle. Omdat ik een alleenstaande ben, ben ik bang dat zij mijn dagelijkse leven gaan controleren. Vanwege de verwachte overlast wil ik ook niet met Marokkaanse ouderen wonen.

Bij een aantal Turkse vrouwen en meestal van de mannen spelen de sociale binding uit het van oogpunt zorg en veiligheid een belangrijke rol. Zij kiezen dan ook voor geclusterd wonen op basis van dezelfde etniciteit en cultuur. Een enkeling is bang dat extreme organisaties hier grip op kunnen krijgen.

Bij vrouwen spelen ook de inrichting en de woonindeling een rol. Ook wordt er verschillend gedacht over de openheid van het gebouw. In het algemeen is de behoefte aan aanvullende informatie en de mogelijkheid om mee te denken en de participeren bij de projecten groot.

In de focusgroepen waren de respondenten over het algemeen zeer geïnteresseerd in geclusterd wonen. Met name omdat hun huidige woonsituatie dringend aan verandering toe is en er een grote behoefte is aan een (liefst driekamer) woning met een lift. Zij zouden het geweldig vinden als deze woningen in hun buurt zouden zijn.

Een 78-jarige Turkse man:

Ik heb geen idee van de plannen, maar ik ben positief over de woonvorm, vooral aangezien de woningen ruimer zijn. Ik vergelijk dit met mijn huidige kleine en slecht onderhouden woning. Liever wil ik het hele gebouw Turks, dan alleen een verdieping. Als het maar schoon is, en er voorzieningen zijn zoals de huisarts in de buurt. De gemeenschappelijke ruimte en een gezellig zitje buiten vind ik belangrijk.

Over het samenwonen met mensen met dezelfde etnische achtergrond en de aanwezigheid van gemeenschappelijke voorzieningen waren er verschillende opvattingen. De traditioneel georiënteerde Marokkanen en Turken ouderen vinden dit een uitstekend idee, omdat het zo mogelijk wordt om elkaar beter te helpen. Maar sommige 'moderne' Turkse vrouwen vinden dit een angstaanjagend idee. Ten eerste vanuit een morele overweging, omdat het goed zou zijn voor Turken en Nederlanders om zich te mengen, maar ook uit angst voor sociale controle en 'gettovorming'. Je zou met dit soort burens geen privéleven meer overhouden.

In de focusgroepen waren de Marokkaanse mannen positief over geclusterd wonen op etnische grondslag, waarschijnlijk omdat zij weet hadden van een soortgelijk project genaamd Andalus (Amsterdam-Slotervaart). Zij hadden daar gezien dat bewoners elkaar inderdaad meer gingen helpen en dit de ouderen de gewenste 'sociale veiligheid' bood. Om hen hierbij te ondersteunen zou er een punt moeten komen waar zij naartoe kunnen gaan om vragen over ouderdom te behandelen. Een 73-jarige Marokkaanse man zegt hierover:

Ik ben positief over het idee van individuele woningen en gemeenschappelijke voorzieningen. Het belangrijkste is het huis zelf dat aan de eisen voldoet. Dit moet een driekamerappartement zijn met een dichte keuken, voor ongeveer 400/500 euro. Want weinig mensen hebben een aanvullende bijstand. Een fitnesszaaltje zou volgens mij een pre zijn. Er moet volgens mij een punt komen waar ouderen naar toe kunnen gaan om vragen over ouderdom te behandelen. Het is altijd beter om met meer mensen te bidden dan in je eentje. Dit zou dan in deze gezamenlijke ruimte kunnen gebeuren.

2.5. Pendelen tussen Nederland en land van herkomst

Bij de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen speelt pendelen een belangrijke rol. In het *Advies Wonen in ruimte en tijd* van de VROM-Raad (2009) wordt pendelen aangeduid als 'transnationaal burgerschap'. Dat wil zeggen, burgers die zich verbonden voelen met twee landen. 'Transnationaal wonen' betreft burgers die tussen twee landen pendelen en daar afwisselend wonen. Net zoals de huidige woningsituatie kan zorgen voor onrust, geldt dat ook voor het onderwerp pendelen. Pendelen is voor deze ouderen een moeilijk onderwerp omdat zowel Nederland als het land van herkomst niet losgelaten kan worden.

De enquêtes geven de indruk dat pendelen een taboe onderwerp is, aangezien 60% van de respondenten vragen over pendelen niet heeft beantwoord. Uit de beantwoorde vragen komt naar voren dat 80% van de Turkse ouderen zegt te pendelen en 35% zegt te willen emigreren. Bij de Marokkaanse ouderen zijn deze percentages respectievelijk 25% en 0%. Verder geven met name de Marokkaanse vrouwen aan weinig te pendelen (8%) vergeleken met de Turkse vrouwen (73%).

De meeste ouderen die deze vragen hebben beantwoord, zeggen echter tussen vier en zes weken te pendelen; wat valt onder de noemer vakantie. Dit zou betekenen dat in totaal slechts 8% van de respondenten daadwerkelijk pendelt.

Afgaande op de literatuur zou dit percentage hoger moeten liggen. Pendelen wordt vaak in verband gebracht met de eenzaamheidsproblematiek van ouderen waar pendelen een oplossing voor biedt. Zo blijkt uit de gegevens van Schellingerhout (2003) dat ongeveer 61% van de Marokkaanse ouderen pendelt en 46% van de Turkse ouderen. Daarbij moet in acht genomen worden dat deze cijfers vertekend kunnen zijn doordat er financiële consequenties verbonden zijn aan het 'te lang' niet in Nederland verblijven.

De familiebanden spelen bij het pendelen een belangrijke rol. De beschermende factoren van de familie kunnen tegelijkertijd ook de oorzaken zijn van eenzaamheid, omdat teleurstelling over het familiale aanbod van sociale zorg kan leiden tot een apathische gemoedstoestand. Een teleurstelling die voortkomt uit het feit dat de directe familie vaak de reden is om in Nederland te blijven in plaats van te emigreren. Het wordt voor deze ouderen vaak een keuze tussen heimwee naar het 'warme' geboorteland of het gemis van de in Nederland genestelde directe familie (Nhass & Verloove 2020).

Beide landen zijn moeilijk om oud in te worden.

Naast financiële consequenties is het in algemene zin moeilijk voor deze ouderen om over pendelen te praten, omdat het een pijnlijke gewaarwording is om in Nederland te moeten blijven. Iets waar deze ouderen dus liever niet hardop over nadenken (Woonveste Drunen & OVVA Eindhoven 2012).

De antwoorden tijdens de focusgroepen sluiten hier nauw bij aan: “Beide landen is moeilijk,” vertelt een respondent. Het zou echter hun lot zijn om dit te moeten verdragen. Het pendelen wordt met name gedaan door oudere mannelijke participanten die niet meer werken en, in tegenstelling tot hun vrouw, minder sociale verplichtingen hebben in de familie. Zij zijn hierdoor in staat 2 tot 6 maanden per jaar te pendelen. Wat fijn is omdat zij heimwee voelen naar hun geboorteland en zij daar actiever en gezonder kunnen leven. “Ik voel mij hier onrustig,” vertelt een respondent over Nederland.

Een ander kaart echter aan daar niet te lang te kunnen blijven, vanwege verveling (‘naar het plafond staren’) en het feit dat de directe familie zich in Nederland bevindt. Dit zou volgens hem betekenen dat diegenen die lang pendelen geen hechte familie hebben. Naast het feit dat de gezondheidscontroles in Nederland moeten gebeuren, is het een probleem dat naarmate de leeftijd vordert het aantal ‘oude bekenden’ in het geboorteland vermindert. Dit resulteert in een natuurlijke barrière om niet te lang te pendelen.

De ouderen voelen zich vaak niet vrij om over deze problematiek te praten. Er is angst omdat dit problemen veroorzaakt in combinatie met de aanvullende bijstand. “Er zijn mensen die daarom illegaal onderverhuren,” vertelt een respondent. Opmerkelijk is dat bij de focusgroepen (in tegenstelling tot Schellingerhout) onder Turkse respondenten meer wordt gependeld. Door een Marokkaanse respondent werd als reden genoemd dat het vliegen naar Turkije goedkoper is dan het vliegen naar Marokko.

Er is een duidelijk een taboe om met instanties over pendelgedrag en emigratiewens te praten.

Ook is besproken hoe zij tegenover het idee van flexibel wonen staan, wat inhoudt dat, om het woningtekort te verhelpen, zij tijdens het pendelen hun woning verhuren aan studenten of expats. Dit idee wekte in eerste instantie veel weerzin op, omdat het werd gezien als een aanval. “Ik betaal toch mijn huur?” stelt een respondent. “Dat zullen wij niet doen,” vertelt een ander, omdat ze het een vies idee vindt dat anderen in haar huis komen. Je moet de mensen kunnen vertrouwen, dus zoekt zij liever zelf de huurders. Een belangrijk probleem was volgens velen de inboedel. Na wat uitleg werd toch het nut van flexibel wonen ingezien, met name voor diegenen die in financiële problemen zitten. Helemaal als er een dienst zou zijn die de inboedel verwisselt en de gemeente of woningcorporatie hier verantwoordelijk voor kan worden gesteld.

2.6. Informatievoorziening

Aan de hand van de literatuur, de enquêtes en de focusgroepen wordt in het kader van informatievoorziening ingegaan op de volgende thema's: informatie over (ouderen)huisvesting, de wijze waarop door Marokkaanse en Turkse ouderen informatie wordt ingewonnen, de belemmeringen daarbij en de rol van de gemeente, woningcorporaties en de overige informatieverstrekkingen.

Bekendheid met informatie over (ouderen)huisvesting

Over het algemeen is er bij Marokkaanse en Turkse ouderen veel onwetendheid over ouderenhuisvesting, dit geldt voor nieuwbouwprojecten, woningaanpassing en regelingen. Dit blijkt uit de enquêtegegevens die aantonen dat de meeste bekendheid bestaat met verhuiskostenvergoedingen, WMO-aanpassingen en !WOON spreekuren (zie tabel 8), maar nog altijd minder dan de helft.

Tabel 8: Bekendheid met regelingen en informatiebronnen

Langer Thuis Wonen	WMO-aanpassingen	van Hoog naar Laag of Groot naar Beter	Verhuiskosten vergoeding	Woongroep.net	Wooncoach	!WOON spreekuren
27%	39%	8%	40%	9%	14%	38%

Het valt op dat Marokkaanse ouderen nauwelijks iets weten over langer thuis wonen (4%) vergeleken met Turkse ouderen (42%). Hetzelfde geldt voor verhuiskostenvergoedingen: Marokkanen (4%) en Turken (78%) en de wooncoach: Marokkanen (0%) en Turken (28%). Marokkanen weten iets meer over de !WOON spreekuren (42%) dan Turken (33%). In de praktijk betekent dit dat de Marokkaanse ouderen door hun informatieachterstand in mindere mate in staat zijn gebruik te maken van het formele aanbod.

Informatie inwinning

Het onderzoek van Woonveste Drunen & OVVA Eindhoven (2012) bevestigt dat Marokkaanse en Turkse ouderen over weinig informatie beschikken. Hetzelfde geldt voor hun kinderen. Een belangrijke rol is daarom weggelegd voor de kleinkinderen die wel een informerende rol kunnen vervullen.

De focusgroepen wijzen uit dat de Marokkaanse en Turkse ouderen bij het inwinnen van informatie allereerst denken aan hun kinderen en kleinkinderen. Maar zij zijn terughoudend hen te vragen omdat zij hen niet te veel willen belasten. Wanneer zij hen wel vragen ontstaat het volgende probleem: dat de kinderen het vaak ook niet weten. Het is ook voor hen moeilijk om het formele aanbod te doorgronden of, wanneer zij een regeling hebben gevonden, de stappen te ondernemen die leiden tot succes. Medewerkers van organisaties worden tegelijkertijd ook gewantrouwd, waardoor van hen weinig oplossingen worden verwacht. Zij kunnen zich als het ware niet voorstellen dat er een oplossing is, omdat zij bij eerdere contacten het

---

gevoel hebben gekregen niet serieus genomen te worden. Resultierend in een gat tussen vraag en aanbod. “Als ik het zou weten, dan zou ik het gebruiken”, vertelt een van de respondenten tijdens de focusgroepen.

Uit de vraag van welke organisatie zij graag informatie ontvangen valt op dat Marokkaanse ouderen het minst informatie willen ontvangen van de gemeente (13%) en het meest van de woningcorporatie (67%) en !WOON (29%). Voor Turken is dit met name de gemeente (75%), gevolgd door de woningcorporatie (54%) en !WOON (8%). Dit zou erop kunnen wijzen dat Marokkaanse ouderen minder vertrouwen hebben in de gemeente vergeleken met Turkse ouderen. De bekendheid van !WOON als logo en onafhankelijke organisatie is laag. Hoewel Marokkaanse en Turkse ouderen wel gebruik maken van de diensten speelt bij hen de naam en de positie van de instelling nauwelijks of geen rol. Zij willen dat hun problemen worden opgelost en als !WOON dat kan doen is dat goed.

Formele organisaties

Marokkaanse en Turkse ouderen maken dus over het algemeen onvoldoende gebruik van het formele aanbod en er zijn frustraties over de rol van deze organisaties. Taalproblemen spelen hierbij een belangrijke rol, omdat veel Marokkaanse en Turkse ouderen afhankelijk zijn van anderen. Ze kunnen geen brieven schrijven, op computers werken of officieel iets indienen. Een Marokkaanse of Turkse medewerker bij deze organisaties zou daar veel bij kunnen helpen volgens sommige respondenten. Een focusgroep respondent vertelt dat er een systeemmoehheid is in de gemeenschap:

Je kunt steeds minder iemand in de organisatie bellen, die vragen beantwoordt. Je wordt eindeloos doorverbonden. En aan het eind van zo'n belsessie weet je nog niets.

De enquêtegegevens wijzen uit dat er grote vraag bestaat naar een Marokkaanse of Turkse medewerker (75%) en spreekuren in de eigen taal (74%). Gelet op afkomst wordt duidelijk dat Marokkaanse ouderen met name geïnteresseerd zijn in spreekuren in de eigen taal (88%), terwijl Turkse ouderen ervoor kiezen om eerst informatie te lezen in het Turks (78%). Een verklaring kan zijn dat Turkse ouderen liever zelfstandig informatie op willen zoeken en Marokkaanse ouderen liever via mondeling contact geïnformeerd willen worden. De mate van geletterdheid in de eigen taal kan hier ook bij meespelen.

Andere respondenten in de focusgroepen vertrouwen de Marokkaanse en Turkse medewerkers ook niet, want dat zijn uiteindelijk medewerkers van diezelfde organisaties. Een ander zegt: “Wij Turken klagen wel, maar vragen niets”. Waarmee hij bedoelt te zeggen dat Turkse ouderen niet mondig zijn en dit zorgt voor problemen in een systeem waarin je voor je eigen rechten moet opkomen. Een aantal respondenten kent bijvoorbeeld WoningNet, maar is niet op de hoogte van de mogelijkheid om een urgentieverklaring aan te vragen. Er zijn echter ook respondenten die bij het aanvragen van een urgentieverklaring slechte ervaringen hebben opgedaan. Zij kregen namelijk een huis dat voor hen ongeschikt was en werden daarna niet meer geholpen.

Het hierboven geschetste beeld sluit aan bij eerdere onderzoek van Burger (2008) en Kroon & van Cooten (2006): Turkse en Marokkaanse ouderen maken onvoldoende gebruik van het formele aanbod. Vanwege de drempels die deze ouderen ervaren is het nodig dat medewerkers van carevoorzieningen hen actief benaderen (in plaats van participatie te verwachten). De woningcorporatie zou volgens respondenten in het onderzoek veel zeggen maar weinig doen. Hoewel vaak een andere woning wordt beloofd als de nood hoog is, duurt het te lang voordat een andere woning beschikbaar is. Waardoor deze ouderen de grip verliezen en het vertrouwen kwijt raken in een oplossing.

Dit gebrek aan vertrouwen resulteert erin dat er niet meer geprobeerd wordt de eigen situatie te verbeteren omdat het 'formele systeem' bij hen de indruk wekt dat zij blij moeten zijn met wat zij hebben. Dit is gekoppeld aan het idee dat medewerkers andere etnische groepen bevoordelen. Marokkaanse en Turkse ouderen vatten het bovenal persoonlijk op dat ze in dit systeem niet meteen krijgen wat zij willen en dus 'door moeten zeuren'. Iets wat verklaarbaar is aangezien dit hen veel meer moeite kost dan een mondige Nederlander. Een vrouwelijke respondent tijdens de

focusgroepen vond het bijvoorbeeld vervelend om elke keer te moeten 'bedelen' om hulp, in plaats van dat er iemand jaarlijks komt om te controleren of alles goed is. Gepleit wordt voor een actieve benadering door de woningcorporaties van de huurders om hun woonsituatie met hen door te spreken.

In ieder geval moet er een oplossing gevonden worden om het wantrouwen tussen de Marokkaanse en Turkse ouderen en de woningcorporaties te verminderen. Informatie en participatie bijeenkomsten over plannen kunnen hierbij wellicht een rol spelen. Inschakeling van (Marokkaanse en Turkse) zelforganisaties en onafhankelijke organisaties als !WOON zijn daarbij belangrijk.

---

3. Conclusies en aanbevelingen

3.1. Samenvatting

Het onderzoek is een inventarisatie van de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam. Hoe zien zij hun woonsituatie op hun oude dag, nu ook zij geacht worden langer zelfstandig thuis te wonen. Ook onderzochten we wat het concept van geclusterd wonen zou kunnen betekenen voor de huisvestingsbehoefte van Marokkaanse en Turkse ouderen.

De centrale vraagstelling van het onderzoek luidt als volgt:

- Wat zijn de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam nu en in de toekomst?
- Wat kan het concept van geclusterd wonen betekenen voor deze ouderen?
- Op welke wijze zouden de migrantengroeperingen intensiever betrokken kunnen worden bij het uitwerken van de plannen?

Deze centrale vraagstelling is uitgewerkt in de volgende onderwerpen:

- De huidige woonsituatie van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam.
- Gewenste woning en woonomgeving van Marokkaanse en Turkse ouderen.
- Bekendheid met geclusterde woonvormen.
- Pendelen tussen Nederland en land van herkomst.
- Informatievoorziening en betrokkenheid.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen is een literatuurstudie uitgevoerd, een (mini) enquête gehouden en zijn focusgroep bijeenkomsten met de doelgroep georganiseerd. Op basis hiervan worden in dit hoofdstuk conclusies getrokken en aanbevelingen opgesteld.

Algemeen

Het aantal Marokkaanse en Turkse ouderen zal de komende jaren in Amsterdam flink toenemen. Het gaat hierbij om ouderen die relatief weinig pensioen hebben en vaak een AOW gat. Dat betekent onder meer dat er aandacht nodig is voor de betaalbaarheid van de (sociale) huurwoningen, maar ook voor de mate waarin deze woningen geschikt zijn om langer zelfstandig thuis te kunnen blijven wonen.

Huidige woonsituatie van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam

De huidige woonsituatie van veel Marokkaanse en Turkse ouderen is vaak niet geschikt om oud in te worden. Marokkaanse en Turkse ouderen zijn negatief over hun huidige woning vanwege de afwezigheid van een lift, het achterstallige onderhoud, slechte geluidsisolatie en de geringe grootte van de keuken en de situering van de wc.

Veel Marokkaanse en Turkse ouderen wonen in Amsterdam in woonbuurten met een eenzijdige etnische samenstelling. Zij hebben een sociaal netwerk opgebouwd met familie, vrienden en kennissen, meestal met dezelfde etnische achtergrond. Naast de algemene voorzieningen zijn er specifieke Marokkaanse en Turkse voorzieningen: bakkers, slager gebedshuizen enz. Vooral bij Turkse ouderen is er een grote gehechtheid aan de buurt waarin zij zich veilig voelen. In vergelijking met de Turkse ouderen is de gehechtheid aan de buurt voor Marokkanen minder. Wellicht heeft dit te maken met de samenstelling van hun sociale netwerk.

Gewenste woning en woonomgeving van Marokkaanse en Turkse ouderen

Veel van de huidige woningen zijn ongeschikt om oud in te worden. De meeste ouderen willen daarom verhuizen. Een klein deel denkt ook na over woningaanpassing. Voor zover hierover gesprekken plaatsvinden met de woningcorporaties verlopen deze moeizaam. Het vertrouwen in de gemeente en de woningcorporaties is niet groot. De meeste ouderen geven de voorkeur aan een woning zonder kinderen en kleinkinderen.

Aantal kamers

Bij het overgrote deel van de Marokkaanse en Turkse ouderen is de ideale woning een driekamerwoning, bestaand uit: een woonkamer, een slaapkamer voor de ouderen zelf en een kamer voor bezoek van familieleden. Volgens de meeste ouderen is het bieden van onderdak aan bezoekers in de Marokkaanse en Turkse cultuur belangrijk. Een (klein) aantal ouderen dat nog met kinderen samenwoont geeft aan minimaal een vierkamerwoning nodig te hebben: een slaapkamer voor de ouderen, een slaapkamer voor de kinderen, een slaapkamer voor de bezoekers en een woonkamer. Tenslotte zijn er een (klein) aantal alleenstaande oudere vrouwen, die willen verhuizen naar een twee kamer woning omdat deze voor hen makkelijk schoon te houden is. De sfeer van een kleine woning is beter; een leegstaande kamer roept bij alleenstaande oudere vrouwen somberheid op.

Inrichting woning

De ouderen zijn niet tevreden met de indeling van hun huidige woning: de wc ligt dicht bij de keuken en de keuken is te klein. Bij aanpassingen of het ontwerp van (nieuwbouw)woningen zou het fijn zijn als hiermee rekening wordt gehouden. De nabijheid van de wc roept schaamte op bij bezoek. Een grotere keuken biedt voor de vrouwen meer ruimte voor sociaal contact.

Huurprijs

De Marokkaanse en Turkse ouderen hebben in het algemeen een laag inkomen. Vaak hebben zij te maken met een AOW-gat en een heel klein pensioen. Bij de woningkeuze speelt de huurprijs een belangrijke rol. Voor hen is een huurprijs tussen de 400 tot 600 euro haalbaar.

Sociale netwerken, hulp en veiligheid

Sociale netwerken en de nabijheid van voorzieningen zijn voor Marokkaanse en Turkse ouderen van belang. Zij denken vooral aan wonen in de buurt van kinderen, familieleden en kennissen, omdat dit een veilig gevoel geeft wanneer zij hulp nodig hebben. Veel ouderen vragen bij taalproblemen en beperkte digitale vaardigheden om hulp van de kinderen en kleinkinderen. Een opvallend verschil met 'Nederlanders' is dat zij veiligheid zouden interpreteren in termen van criminaliteit en de aanwezigheid van politie, terwijl Marokkaanse en Turkse ouderen dit interpreteren als de aanwezigheid van het bekenden-netwerk. De meeste ouderen die wij gesproken hebben zijn dan wel niet tevreden over hun woning, maar wel over hun woonomgeving.

Woonbuurt en etnische diversiteit

Zowel de Marokkaanse als de Turkse ouderen willen graag in een buurt wonen met veel mensen met dezelfde etnische achtergrond. Een klein aantal oudere Turkse vrouwen wil liever in een gemengde buurt wonen omdat zij de sociale controle van de Turkse gemeenschap te belastend vinden. Opvallend is dat meer dan de helft van de Turkse ouderen contacten wenst te onderhouden met autochtone Nederlanders terwijl dit bij Marokkaanse ouderen in dit onderzoek minder het geval is.

Gewenste woonomgeving

De gewenste woonomgeving qua voorzieningen komt grotendeels overeen met de huidige woonomgeving. De belangrijkste voorzieningen zijn winkels, banken, openbaar vervoer, en de huisarts; gevolgd door Marokkaanse/Turkse winkels en het gebedshuis. Als deze voorzieningen ontbreken, worden Marokkaanse en Turkse ouderen extra afhankelijk van hun kinderen en familieleden.

Geclusterde woonvormen

Onder geclusterd wonen wordt verstaan een woonvorm van een aantal (tussen de 5 en 10) woningen/appartementen, waarin mensen zelfstandig wonen en waarbij er een gezamenlijke ruimte is waar deze mensen elkaar kunnen ontmoeten, gezamenlijk kunnen koken of andere activiteiten kunnen organiseren.

Marokkaanse en Turkse ouderen zijn vrijwel allen niet bekend met geclusterde woonvormen. In het algemeen zijn zij na uitleg hierover positief. Wel willen zij hier meer informatie over en betrokkenheid bij de planning. Bij de informatiebijeenkomsten zou aandacht moeten worden besteed aan de invulling van de gemeenschappelijke ruimte, de grootte van de woningen, de hoogte van de huur, etnische scheidslijnen en de diversiteit van opvattingen. Bij de Marokkaanse en Turkse ouderen zijn verschillende wensen met betrekking tot invulling van de woonprojecten. Zo zijn er ook verschillen tussen leeftijden, geslacht en tussen traditionele en meer moderne ouderen. De meningen over of het beter is om met dezelfde etnische groep of juist gemengd te wonen lopen sterk uiteen.

Pendelen tussen land van herkomst en Nederland

In het woongedrag van Marokkaanse en Turkse ouderen speelt pendelen een belangrijke rol. Door de binding met het land van herkomst wonen Marokkaanse en Turkse ouderen gedurende kortere of langere periode in het land van herkomst. Het verschil tussen Marokkaanse en Turkse ouderen is dat veel Turkse ouderen niet alleen voor vakantie naar Turkije gaan maar daar ook een gedeelte van het jaar wonen. Door de huidige regelgeving voor sociale huurwoningen kan dit problemen geven. Het is namelijk in geval van een aanvullende bijstand niet toegestaan om de sociale huurwoning langer dan zes maanden te laten leegstaan. De afgelopen jaren zijn hierover al een aantal rechtszaken gevoerd.

Bij de respondenten was dit onderwerp daardoor moeilijk bespreekbaar en in de enquêtes heeft 60% van de respondenten de vragen hierover niet ingevuld. Wel zijn in de focusgroepen een aantal suggesties gedaan. Het betrof de aanpassing van de huidige regelgeving voor het onder voorwaarden verhuren van de woning en het mogelijk maken van flexwonen. Dit zou met name een oplossing kunnen zijn voor mensen die de woonlasten moeilijk kunnen opbrengen.

Informatievoorziening

De gemeente en de woningcorporaties worden gezien als de belangrijkste informatieverschaffers. Vanwege het wantrouwen en de hieronder opgesomde belemmeringen komt de informatie niet goed door.. De onwetendheid over ouderenhuisvesting is groot bij de Marokkaanse en Turkse ouderen. Als zij het niet weten doen zij vaak een beroep op hun kinderen. De kinderen weten het vaak ook niet. Bovendien bestaat er veel wantrouwen tegenover de officiële instanties. De informatie van deze instanties is voor Marokkaanse en Turkse ouderen onduidelijk en sluit niet goed aan bij wat zij weten willen. Ook de taal is een belemmerende factor. Zelfs de informatiebrochures in hun eigen taal zijn voor hen te ingewikkeld.

De digitalisering van de informatie over huisvesting vormt ook een belemmerende factor. Ouderen kunnen hiermee niet omgaan. De digitale en administratieve vaardigheden van de ouderen zijn onvoldoende. Zij zijn daardoor altijd afhankelijk van anderen. De Marokkaanse en Turkse ouderen zijn gebaat bij actieve, mondelinge informatieverschaffing van hulpverleners en instanties of organisaties die zij vertrouwen.

De suggestie wordt gedaan om hulpverleners die de Marokkaanse en Turkse taal spreken bij de gemeente en woningcorporaties aan te stellen. De spreekuren van !WOON in de buurt zouden hierbij ook een belangrijke rol kunnen vervullen.

3.2. Conclusies en aanbevelingen

Het onderzoek naar de woonwensen bracht maar weer eens aan de oppervlakte hoe belangrijk communicatie is om een specifieke doelgroep goed te bereiken. In dit geval gaat om Marokkaanse en Turkse ouderen boven 55 jaar in drie Amsterdamse stadsdelen met vragen over hun woonsituatie. Ouderen die de Nederlandse taal niet of matig vaardig zijn, geen Nederlandse brieven kunnen lezen en meestal geen computer bezitten. Het is ook een doelgroep die door “systeem-moeheid”, door onwetendheid, teleurstelling en/of angst voor de overheid en daaraan gerelateerde organisaties vol wantrouwen zit tegen officiële instanties. Het onderzoek vond bovendien plaats in de coronacrisis; we merkten dat deze groep ouderen een grote angst had om het huis uit te gaan en/of anderen te ontmoeten. De ouderen waren bang om besmet te raken door het coronavirus. Toch is het de onderzoekers met de nodige creativiteit gelukt in coronatijd om enquêtes af te nemen en focusgroepen op te zetten met deze groep Marokkaanse en Turkse ouderen. Zij hebben hier zeer levendig en betrokken aan meegedaan, ervaringen gedeeld en nieuwe informatie opgedaan. Welke lessen kunnen we hieruit trekken over het bereiken van - ogenschijnlijk - moeilijke doelgroepen? En welke conclusies kunnen we trekken uit de inhoud van de gesprekken en interviews? Een sleutelwoord bij de Marokkaanse en Turkse ouderen is communicatie: veel van de onderstaande aanbevelingen dienen vanuit dit perspectief te worden gezien.

1. De doelgroep en hun wensen beter in beeld

Het verdient aanbeveling om bij de huisvestings- en woningbouwplannen duidelijk rekening te houden met de toename van het aantal Marokkaanse en Turkse ouderen, onderscheiden naar huishouden, geslacht en leeftijd. Wat daarbij helpt is als de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen beter bekend zijn bij de beleidsambtenaren, planners en andere bij het wonen betrokken professionals. Met dit onderzoek willen we hier een bijdrage aan leveren.

De woonsituatie van veel Marokkaanse en Turkse ouderen is niet geschikt om op een goede manier oud in te worden. De Marokkaanse en Turkse ouderen zijn vooral negatief over hun huidige woning vanwege de afwezigheid van een lift (portiekflats), het achterstallig onderhoud, of geluidsisolatie en de geringe grootte van de keuken en de situering van de wc. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel van de Marokkaanse en Turkse ouderen rondlopen met verhuisplannen, ook al zijn die moeilijk te realiseren. In het kader van herstel van vertrouwen zou het goed zijn dat er meer gesprekken op gang komen tussen de woningcorporaties, de gemeente en de Marokkaanse en Turkse ouderen.

2...Ga het gesprek aan

Het zou een goede zaak zijn als woningcorporaties periodiek contact onderhouden met de Marokkaanse en Turkse huurders voor het bespreken van hun huisvestingsproblemen, ook en vooral met het oog op de oude dag. De gesprekken kunnen worden gefaciliteerd door de zelforganisaties van Marokkaanse ouderen, Turkse ouderen of bijvoorbeeld !WOON.

3...Het gaat om de woning én de woonomgeving

Het verdient aanbeveling om bij de renovatie en nieuwbouw van sociale huurwoningen rekening te houden met de woonwensen van Marokkaanse en Turkse ouderen in Amsterdam. Het gaat daarbij niet alleen om het aantal kamers, betaalbare huren, plattegronden van woningen, maar ook om de nabijheid van sociale netwerken. Deze spelen niet alleen een rol in de onderlinge hulpverlening en gezelligheid, maar spelen ook een grote rol bij het veiligheidsgevoel. Het verdient aanbeveling om nieuwe projecten, zoals geclusterd wonen, te realiseren in de woonomgevingen van de Marokkaanse en Turkse ouderen, waar hun sociale netwerken en de voor hen belangrijke voorzieningen al aanwezig zijn.

Voor Marokkaanse en Turkse ouderen geven directe sociale netwerken van vrienden, familieleden en kennissen in de buurt een gevoel van veiligheid. Dat is anders dan hoe autochtone Nederlanders veiligheid ervaren. Waar Nederlanders veiligheid meer zien in termen van criminaliteit en de aanwezigheid van formele instituties zoals de politie, zien Marokkaanse en Turkse ouderen veiligheid vooral in termen van een netwerk van 'bekenden' die jou kunnen helpen.

4. Betrek ouderen actief bij geclusterde woonvormen

Er liggen duidelijke kansen voor het realiseren van geclusterde woonvormen voor Marokkaanse en Turkse ouderen. Deze sluiten goed aan bij hun wensen. Het verdient dan ook aanbeveling om bij de nieuwbouw van sociale huurwoningen en de geclusterde woonvormen de Marokkaanse en Turkse ouderen in een vroeg stadium te betrekken. Deze betrokkenheid kan het best voorafgegaan worden door informatiebijeenkomsten. Rekening moet hierbij gehouden worden met mogelijke taalproblemen van de ouderen. In een aantal gevallen kan het belangrijk zijn om aparte bijeenkomsten te organiseren voor vrouwen. Bij de bijeenkomsten van de focusgroepen waren het vooral de vrouwen, die zich bezighielden met de indeling en het gebruik van de woning. In gemengde groepen zijn zij vaak terughoudend om hun stem te laten horen.

5. Maak duidelijk wat wel en niet kan

Uit de gesprekken met ouderen over hun woonwensen bleek dat veel ouderen niet goed zich hebben over wat er mogelijk is qua beschikbaarheid en betaalbaarheid in de Amsterdamse woningmarkt. Soms zijn de wensen en verwachtingen te hoog gespannen. Het is daarom belangrijk om vanaf het begin wel duidelijk te zijn over hoe realistisch de woonwensen van de ouderen zijn en welke invloed zij (nog) kunnen hebben over zaken als de indeling van de woning, de hoogte van de huur etc. Etnische zelforganisaties kunnen hierbij een belangrijke intermediaire rol spelen; zij kunnen zaken letterlijk en figuurlijk goed bespreekbaar helpen maken.

6. Maak 'pendelen' bespreekbaar

Pendelen tussen het land van herkomst en Nederland vormt voor Marokkaanse en Turkse ouderen een belangrijk factor in de beschrijving van hun woonwensen. Voor Marokkaanse en Turkse ouderen is het moeilijk om een keuze te maken voor het land waarin zij oud willen worden. De oplossing wordt gezocht in flexibel wonen en het opheffen van de belemmeringen hiervoor, bijvoorbeeld door het onder voorwaarden toestaan van periodieke onderhuur. Het zou interessant zijn om deze mogelijkheid verder te onderzoeken. De Marokkaanse en Turkse zelforganisaties gaan graag met de gemeente en de woningcorporaties over flexibel wonen/transnationaal in gesprek.

7. Informatie echt laten landen bij de doelgroep

De informatieverstopping en voorlichting van de gemeente en de woningcorporaties over huisvesting en wonen werkt onvoldoende of niet voor Marokkaanse en Turkse ouderen. Gewezen is op de systeemmoetheid, het wantrouwen tegen gemeente, woningcorporaties, de complexe regelgeving, de digitalisering, enzovoorts. Hiervoor vormt de aanstelling van voorlichters in de eigen taal of het vertalen van folders maar een beperkte oplossing.

Het verdient daarom aanbeveling om Marokkaanse en Turkse ouderen actief (mondeling!) voorlichting te geven in eigen taal en bij voorkeur door een onafhankelijke organisatie. Bij deze voorlichting gaat het niet zozeer om een vertaling vanuit het Nederlands, maar meer om het inzetten van methoden en middelen waardoor de boodschap beter begrepen wordt door Marokkaanse en Turkse ouderen. Het inzetten van meertalige sleutelfiguren uit de eigen doelgroep kan hierbij een goede rol vervullen. De etnische zelforganisaties kunnen ook een belangrijke rol spelen bij de werving van de ouderen en het betrekken van hun (volwassen) kinderen.

Meer informatie over het onderzoek:

Dr. Ibrahim Yerden
yerden@tiscali.nl
www.maatschappelijkeveerkracht.nl

Literatuur

- Burger, I.
2008 *Zijn de care-voorzieningen klaar voor de groeiende groep Turkse en Marokkaanse ouderen in Den Haag?* Epidemiologisch Bulletin 43 (2/3): 13-18.
- CBS
2020 *Jaarrapport Integratie 2020*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Den Haag.
- Gemeenteraad van Amsterdam
2019 *Programmaplan Ouderenhuisvesting 2019-2022*. Gemeente Amsterdam.
- GGD-en, CBS en RIVM
2020 *Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu: Utrecht.
- Gemeente Amsterdam 1 juli 2020 Amsterdam
2020 *Intentieverklaring Zelfstandig geclusterd wonen voor ouderen in Amsterdam 2020-2025*.
- Kroon, P. & Cooten van, D.
2006 *Woningbehoefte Delftse Allochtone Ouderen*. Regioplan Beleidsonderzoek: Amsterdam. Publicatienr. 1425.
- Mol, C.
2020 *Ouderen langer zelfstandig thuis! Maar hoe dan?* Ben Sajet Centrum: Amsterdam.
- Nhass, H. & Verloove, J.
2020 *Tussen verveling en vereenzaming*. Kennisplatform Integratie & Samenleving: Utrecht.

-
- OIS/WiA
2020 *Factsheet Ouderenhuisvesting 2019 (Amsterdam, West, Nieuw-West & Noord)*. Onderzoek Informatie en Statistiek: Amsterdam.
- Razenberg, I.
2016 *Eenzaamheid onder Ouderen van Turkse of Marokkaanse komaf*. Kennisplatform Integratie & Samenleving: Utrecht.
- Schellingerhout
2003 *Gezondheid en Welzijn van Allochtone Ouderen*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag: 2004.
- Wieringer, van J.
2014 *Wie zorgt voor ouderen migranten. De rol van mantelzorgers, sleutelfiguren, professionals, gemeenten en =ouderen zelf*. Pharos Expertisecentrum Gezondheidsverschillen: Utrecht.
- Witter, Y.
2007 *Multiculturele Voorzieningen voor Oudere Migranten*. Aedes- Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg: Utrecht.
- Woonveste & OVVA Eindhoven
2012 *Woon-zorgwensen en Mogelijkheden van Turkse ouderen in Oudheusden, Vlijmen en Drunen*. Stichting OVVA: Eindhoven.
- Yerden, I.
2018 *Transnationaal wonen van etnische ouderen*. Gerön (2): 20-23.
- Yerden, I.
2014- Tradities in de knel. Zorgverwachtingen en zorgpraktijk bij Turkse ouderen en hun kinderen in Nederland